

STAROHRVATSKI PRIJEVOD »PJESME NAD PJESMAMA«

Josip HAMM, Zagreb

Sada već pokojni prof. P. Skok našao je prije više godina na o. Krku dva rukopisna sveska, koji su nekoć pripadali vrbanskom plovanu i popu-glagoljašu Ivanu Feretiću. Tekst je sadržavao prijevod *Pjesme nad pjesmama*, koji je Feretić zapisao u dva oblika: na lijevoj strani u prozi a na desnoj u stihovima (u dvanaestercima s cezurom poslije šestoga sloga i s rimom *aa bb cc*). Prozni je tekst ostao neobjavljen, a stihove je prof. Skok objavio (s kraćim uvodom o jeziku i pravopisu) u 8. knjizi Popovićevih *Priloga* (1928, str. 59—74). On je ondje spomenuo, da će to »u kojem se pravcu kreće ova parafraza, isto kao i pitañe, koji biblijski tekst, u kojem jeziku i koji komentar upotrebljava« biti »predmet zasebne studije« (str. 60), no do te studije nije nikada došlo, pa je tako Feretićeva parafraza do danas ostala »jedina, koja postoji u našoj književnosti prije preporoda« (1. c.).

Izdavaču se neobičnom činila Feretićeva podjela, jer je cijela pjesma kod njega (a to se odnosi i na dispoziciju, odn. na prozni dio) dobila dijaloški oblik, u kojem se moglo razabirati, što govori *zaručnica*, a što *kor* (koji je Feretić — valjda po grč. uzoru — zvao *skupisće*). Skok je mislio, da »nije nemoguće, da se je Feretić pri svome prevođenju držao mišleña, koje je bilo veoma rašireno u 18. stoljeću, da je Solomunova *Pjesma nad pjesmama* zapravo drama«, pa to isto ponavlja i nešto dalje, kada kaže, da je njegova podjela bila »prema shvaćanju 18. stoljeća« (ib.). Treba ovdje našeg uvaženog filologa malo nadopuniti. On se uglavnom držao Buddea, a Budde je (kao i Herder) *Pjesmu nad pjesmama* smatrao zbirkom svadbenih pjesama (epitalamija). Međutim već od vremena Origenova (III vijek) u Crkvi je bilo rašireno mišljenje, da *Zaručnica* u tom djelu zapravo simbolizira (ili treba da simbolizira) ljubav zajednice (kršćanstva) prema Kristu. Time je već bilo dano dvojtvo, koje će nukati na to, da se *Pjesma* pokuša prikazivati u dijaloškom obliku. Uz ovo su poslije (od XII stoljeća) počeli pridolaziti pokušaji, da se tekst razradi kao melodrama ili drama, u kojoj se uz *Zaručnicu* i uz *Kralja* (bez obzira na njihovu mističku transpoziciju) javlja i *kor* (zbor djevojaka jerusalimskih). Tako se davno prije XVIII stoljeća pojavilo mišljenje, da je *Pjesma nad Pjesmama* zapravo drama — ljubavna, lirska, puna erotike i melosa, kojom su se s koljena na koljeno prenosile

najljepše poredbe i najtoplije, najiskrenije riječi, koje su čovječanstvu ostale od jedne od najljepših i najstarijih lirika svijeta.

To što se osobama i njihovim riječima u *Pjesmi nad pjesmama* u Srednjem vijeku pridavalo mističko značenje, ne treba nikoga da čudi. U *Pjesmi nad pjesmama* nigdje nema ni spomena o Bogu, ili o anđelima, ili o nebesima, ili bilo o kojoj od kategorija, koje je tako persistentno naučavala i nametala kršćanska Crkva. A ta je pjesma ipak bila tako lijepa, tako puna erotike odjevene u pjesničko ruho, da je odatle jedan put vodio direktno do Teodora iz Mopsueste, koji je u njoj gledao samo ono što se zvalo zemaljskom, putenom ljubavlju (i koga je zato stigla anatema na sinodu god. 553), a drugi do mističizma, koji je na tom tlu nalazio bogato vrelo iz kojega je crpao kroz cijeli Srednji vijek.

U novije vrijeme pokušavalo se naći neki kompromis. Oslobođivši se od mističkoga vela, ili ostavljajući ga za sobom, osjećalo se, da je nekako teško izmiriti poglede i učenja Crkve s obzirom na ljubav i na brak s onom ljubavlju, koju je Kralj, uz kojega je bilo *šezdeset kraljica i osamdeset hotnica i djevojaka bez broja* (VI₇), mogao osjećati prema priprostoju, siromašnoj pastirci iz Sunema. Potrebno je bilo nešto, što će taj odnos staviti na drugu osnovu, dati mu blažu notu, koja ne će biti u suprotnosti s učenjem Crkve. Posljedica je bila, da se je došlo do t r e ć e g a protagonista, do *Zaručnika* ili, još više, do *Supruga r a z l i č i t a* od kralja Solomuna. Prema ovoj koncepciji Solomun je doduše udvarao pastirci Sunamit, ali ona je ostala vjerna svojem odabraniku, svojem *Zaručniku* ili *Suprugu*, koji je, za razliku od kralja Solomuna, i sâm bio pastir. Jedan od posljednjih pokušaja, da se ovako interpretira *Pjesma nad pjesmama*, dali su, koliko ja znam, G. Pouget i J. Guitton (*Le Canticum de canticum*, Paris, Lecoffre, 1934). Djelo ima imprimatur pariškoga nadbiskupa kardinala Verdiera, te je, dakle, u skladu s učenjem katoličke Crkve.¹ U njem je *Pjesma nad pjesmama* sasvim arti-

¹ Općenito se danas u katoličkoj crkvi *Pjesma nad pjesmama* dijeli u dijaloge. Tako je i Fillionovo izdanje (ed. decima perpolita multisque episcopalibus approbationibus commendata, Parisiis, imprim. 1887, str. 706—713) podijeljeno u šest pjevanja (cantiones) s unutrašnjom podjelom: *Cantio* I, § I. Sponsae dialogus cum filiabus Jerusalem (sponsa I, 1—6, filiae Jerusalem I, 7), § II. Sponsi et sponsae dialogus (sponsus I, 8—10, sponsa I, 11—13, sponsus I, 14, sponsa I, 15—II, 1, sponsus II, 2, sponsa II, 3—6, sponsus ad filias Jerusalem II, 7), *Cantio* II, § I. Soliloquium sponsae (sponsa II, 8—17), § II. Primum sponsae somnium (sponsa III, 1—4, sponsus ad filias Jerusalem III, 5), *Cantio* III, § I. Sponsorum solemnissimus ingressus in Jerusalem (filiae Jerusalem III, 6—11), § II. Sponsi cum amicis in regali palatio (sponsus IV, 1—5, sponsa IV, 6, sponsus

kulirana kao drama s podjelom u 12 prizora ili scena (osobe: kralj Solomun; Zaručnik, koga on zove *le Bien-Aimé*, koji je pastir i ujedno suprug Sulamitin, zatim: Sulamit, pastirica, supruga Zaručnikova; kćeri jerusolimske; drugovi Zaručnikovi). Kod Feretića je drugačije: kod njega nastupaju Zaručnik i Zaručnica, koje on drugdje zove također Dragi i Draga, zatim kor »divojčica sionskih« i na kraju *skupisće*, koje kao kolektiv — premda je Feretić ovo napisao 1815. — još ima mističko značenje (ispor. didask. ispred VI₁₂: *Zaručnica govori skupišću Žudijskomu, koje se ima obratiti na virru Isusovu na svarhi od svita*, i ispred VII₁: *Sveti Zaručnik govori od skupščine, iliti Saborisća Žudijskoga, koje oće biti njegova nova zaručnica kađ se bude obratiti na svarhi od svita*«, str. 71).

Prema tome i dramski oblik, i podjela na zborove i na protagoniste, i mistička tumačenja odnosa između Zaručnika i Zaručnice mnogo su stariji od XVIII stoljeća, i Feretić je u svojoj parafrazi mogao nadovezati i na koje starije (latinsko ili talijansko) djelo, kakvih je tada bilo u većem broju. On nije dao i inscenaciju (i dekor), kao Pouget i Guitton, niti je svoje djelo razdijelio na prizore s napomenama, koje svojom pretjeranom osjećajnošću upućuju na sredinu, u kojoj su nastale. Svega toga u njega nema, on slobodno preskače neka mjesta, iskrivljuje tekst, i očito nikada nije imao ambicije da se njegova parafraza postavi na pozornici, ili da se makar kao crkveno prikazanje izvodi u crkvi. Ona je pisana kao štivo za čitanje, a kako Feretić nije bio nikakav pjesnik, nije čudo što ni ovo njegovo pjesničko djelo jamačno ne bi nikada ugledalo svijetla svijeta, da ga nije iskopala (i poslije nekuda zametnula) ruka filologa, kojemu je tada, u ono vrijeme, bilo više do jezika i do pravopisa nego do stilске ili literarne, umjetničke ocjene Feretićeva teksta.

Nas ovdje zanima, kako su se praktički (u crkvi) nekoć iznosile, izvodile ovakve koncepcije? — Po svojem sadržaju, *Pjesma nad pjesmama* imala je svoje stalno mjesto u brevijarima uz navečerje rođe-

IV, 7—16, sponsa V, 1a, sponsus ad sponsam V, 1b-e, ad amicos V, 1f), *Cantio* IV, § I. Sponsa narrat somnium alterum sponsique laudes praedicat (sponsa V, 2—8, filiae Jerusalem V, 9, sponsa V, 10—16, filiae Jerusalem V, 17, sponsa VI, 1—2), § II. Sponsus sponsam laudibus extollit (sponsus VI, 3—8), *Cantio* V, § I. Laus iterata sponsae (sponsus VI, 9, sponsa VI, 10—11, filiae Jerusalem VI, 12, sponsa VII, 1a, sponsus VII, 1b—8), § II. Efflagitatio sponsae (sponsa VII, 9—VIII, 3, sponsus ad filias Jerusalem VIII, 4), *Cantio* VI, § I. Perpetuae dilectionis promissio (filiae Jerusalem VIII, 5a, sponsus VIII, 5b-, sponsa VIII, 6—7) i § II. Conclusio (fratres sponsae VIII, 8—9, sponsa VIII, 10—12, sponsus VIII, 13, sponsa VIII, 14). Kao što se vidi, mnogo unutrašnje logike zbivanja nema ni u ovoj podjeli.

nja Bogorodičina, i ona se tada jamačno ni ondje, gdje je kult Bogorodičin bio osobito raširen, nije prikazivala, nego se recitirala ili pjevala (možda onako, kako se u Velikom tjednu recitirala ili pjevala Muka Gospodinova, opet s podjelom na soliste i na zbor). Orelli (*Realenzyklop. für protest. Theol. u Kirche*, Hgb. Hauck, Bd. VIII, 257) također je mišljenja, da se jedva može pretpostavljati, da se *Pjesma nad pjesmama* davala na pozornici, i da je i hebrejskoj muzi bilo mnogo bliže shvaćanje, prema kojem je to imala biti izvedba za uho (uz pomoć zbora i solista), a ne za oko. Dokaza za ovo ima već u Sinajskom kodeksu (H. B. Swete), gdje se među protagonistima razlikuju *νυμφη, νυμφιος* i *νεανιδες*. Tako je to bilo i u drugim srednjovjekovnim kodeksima (odakle su to — iz latinskih izvora — preuzeli i Česi, v. VI. Kyas, *Dobrovského třídění českých biblických rukopisů ve světle pramenů*, Sborn. »Josef Dobrovský 1753—1953«, Praha 1953, str. 264—265), a tako je bilo i u hrvatskim glagoljskim brevijarima, i to u *svima*, kako pokazuju tragovi, koji su do nas došli. Svagdje tu ispred versa I₄ (po Sabatieru) stoji *glsb* (= *glasb*) *Sanamnice*,² a ispred I₆ ili samo *glsb* (na pr. u Moskovskom brevijaru) ili *glsb ha* (= *glasb Hr̄sta*), ovako u svima osim Vatik. illir. 6, koji ima *mlstb ha* (= *milostb*, t. j. ljubav, *Hr̄sta*), i osim štampanih brevijara, koji su već više prilagođeni mlađem latinskom tekstu, u kojem su ove oznake izostavljene.

Glagoljski brevijari pružaju na taj način jasan dokaz, da se *Pjesma nad pjesmama* nekoć i kod nas shvaćala kao dijalog, i to kao dijalog između pastirice Sulamit (koju naši tekstovi — opet svi bez izuzetka — prema Septuaginti i prema starijoj latinskoj verziji (*Verſio Antiqua*, *Latina Vetus*) zovu *Sanamnicom*, od *Sunamitis*, prema *Sulamitis*, *Solamitis*, kako ima mlađa Vulgata) i kralja Solomuna, na čije je mjesto pod utjecajem Origenove *unio mystica* došao Krist, i između zbora kćeri jerusalimskih, na koji se na nekoliko mjesta u *Pjesmi* direktno upućuje (tako u I₄, gdje prema L. *Vetus* stoji singular, a *Vulg.* ima plural, ili u III₅, V₈ ili VIII₄). Po nekim znacima može se zaključivati, da je ta podjela morala biti vrlo stara i da je tek s vremenom gubila onaj smisao, što ga je nekoć imala. Spomenut ću samo kolebanja ispred I₆, gdje očito i Krist i njegova »milostb« potječu iz jednoga (i to mlađega) razdoblja, a tamnopusita Sunamit iz drugoga. Da je ova podjela bila naknadno unesena, ona bi jamačno

² Tako Ljubljanski brev. 161 i Novljanski₂; Vrbnički₄ ima *Sbn̄bnice*, Vatikanski illirico 6 *Sanmnce*, i t. d.

bila dosljednije provedena, i u njoj tada Krist ne bi alternirao sa Sanamnicom, nego s Crkvom (onako, kako je bilo na pr. i u spom. češkim tekstovima, v. VI. Kyas l. c.).

Drugo je pitanje, kako je i odakle je *Pjesma nad pjesmama* kod nas prevedena, i je li prevodiocu, ili prevodiocima ili prepisivačima, bilo stalo do toga, da u svoje djelo prenesu ili u njem iznesu i neke *književne*, umjetničke vrednote, za koje su nalazili poticaja u predlošcima iz koji se prevodilo ili (poslije) prepisivalo.

No prije nego što na to prijedemo, trebalo bi možda odgovoriti na pitanje, zašto se sve do sada nitko kod nas nije ozbiljnije pozabavio pitanjem, kako je ova zbirka hebrejske lirike prevedena u našim starim hrvatskim glagoljskim tekstovima. Književno-historijski to je ipak moralo biti zanimljivo, možda i zanimljivije od proznih tekstova Rumanca trojskoga ili priče o Varlaamu i Joasafu, jer se tu radilo o lirskom, poetskom tekstu, pa je njegov prijevod mogao biti mjerilo, kako je kada kod nas — u XIII, XIV i XV vijeku — bio razvijen književni, narodni i umjetnički jezik, kojim su se ovakvi lirski osjećaji mogli izražavati. No do toga nije dolazilo. Razlog je možda u tome, što ni ostala glagoljska književnost do danas nije dovoljno istražena, i što i od onoga, što je koliko toliko poznato, mnogo toga nije štampano (kao na pr. Petrisov zbornik, koji također još nije štampan), pa se nije čuditi, što literarni historici kadšto ni sami ne znaju, gdje treba započeti s periodizacijom hrvatske književnosti, i kada zapravo kod nas počinje umjetno pjesništvo. Razlog je tomu i u burnoj prošlosti našega naroda, koja u kulturnom pogledu nije dovoljno osvijetljena. Cijela velika područja, kao što su Modruša i Krbava, živjela su potkraj Srednjega vijeka razmjerno bujnim životom i stvarala i pisala, i nisu u tome zaostajala za susjednim zemljama — sve do Krbavske bitke, koja je ne samo razorila mnoge gradove i samostane i pokorila i uništila vlastelu, nego je zadala također teški, možda najteži udarac našoj glagoljskoj knjizi. Ta se književnost od sredine XIII v. bila počela lijepo razvijati, i već je u XIV vijeku dala prve romane i prve zbirke pjesama, i njegovala se ne samo u primorskim stranama nego i u unutrašnjosti daleko preko Dinare i Velebita. Na Modrušu na pr. upućuje i kodeks, što ga je nedavno nabavila Narodna biblioteka u Parizu (c. slave, 73, v. str. 384), a iz Krbave je i nedavno ponovo pronađeni krasno iluminirani glagoljski misal, što ga je g. 1401. i 1402. pisar Bartol pisao za popa Vlka, sinovca opata koprievskog Vitka (v. str. 380). Svega je toga

nestalo u drugoj polovini i potkraj XV vijeka, a Modruša i Krbava bila je samo jedno od hrvatskih područja, koja su u ono doba bila književno i kulturno aktivna i jaka. Treba se sjetiti zapisa popa Martinca, koji je u svojem brevijaru (N₂, fol. 260^v) ovako prikazao stradanja, kroz koja je tada prolazila sva kopnena Hrvatska: »Tȃgda že roblahu vse zm̄le hr'vatske i slovin'ske do Save i Drave daže do Gorê Zaprote . vse že dežele kran'ske daže do mora . robečê i harajuće i domi bžie paleće ognem̄ . i oltri gn̄e razdrušujuće . prestarih' že iz'biêjuće oružiem̄ . junoti že dvi i vdovi . daže i kvekajućie čeda . plk̄b bžii pelajuće v tuze usiliê . svezani sući želêzom̄ . N̄b i prodajući e na tržišč'ih svoih̄b . êkože skotu običaj est̄b . I oće izide baša Rumanie i Vrh'bosnê i porobiv̄b Posav'e pade v' Modrušu . I poče r'vati Modrušu . požga že og'nem̄ bur'gê oh̄n̄ie i kloštri oće i crkve gn̄e . Tagda že ḡda hrvat'ska i bani hr'vatski dvigoše voisku protivu im̄b . boi zastupni v poli kr'bav'skom̄b . I tu boriše se braniju velieju . Tagda že pobêždena bis čest hvên'ska . tȃgda že uhitiše bana hrvat'skoga . oće živuća . tag'da že ubiše kneza Ivana Fran'kapana . tȃgda otpelaše kneza Mikulu Fran'kapana . tȃgda že ubiše bana êêč'koga . Tagda že padoše krêpci vitezi i boriteli sl̄vni v premoženii ih̄b vêri r̄di Hvi . Oće že i pišci izabrani boriteli tu umriše . obstrati v plčinê pola . tu že semrt̄b priêše vêri r̄di êkože družba s̄go Mavriciê . Tȃkmo že knez̄b Brnardin̄b Frankapan̄b izide ot srêdi boê s malimi . I tȃgda načese cviliti rodivšie i vdovi mnoge i proči ini . I bis skr'bb̄b veliê n̄b vs'h̄b živućih̄b v strah̄b sih̄b . êka že nêst̄b bila ot vrm̄ne Tatarov̄b i Gotov̄b i Atelê nečistivih̄b .

Lêtb̄ gnih̄b . č . u . p . v .« (1493).

Jedan od ostataka ove stare književnosti kod Hrvata predstavlja i prijevod *Pjesme nad pjesmama*, koji se sačuvao u desetak glagoljskih rukopisa pisanih najvećim dijelom u XIV i XV stoljeću. Prevedena je u onom obliku, u kojem je do nas došla, iz latinskoga jezika (iz Vulgate, s tragovima Lat. Vetus). Ovo uz opće podudaranje u tekstu pokazuju i neka mjesta, u kojima je prevodilac neke riječi iz Vulgate bio krivo pročitao i, razumije se, krivo ih preveo. Tako je na pr. u v. IV₃ latinsko *sicut vitta coccinea labia tua* (L. Vet. ima

mj. *vitta* na tom mjestu *resticula*) prevedeno sa *êko staklo rumeni ustni tvoi* (u Pašmanskome brev. iz sred. XIV v., i dr.), gdje je *vitta* očitoo krivo pročitano kao *vitra* (od *vitrum*, staklo; Česi tu imaju u XIV i u XV v. *jak vênček, jako šnórka* ili *jako točenice*, v. Kyas o. c. str. 266—267, a Ostroška bibl. *jako vrubъ črvlena ustiê tvoi*). U v. V₁₁ je *βόστροχοι αὐτοῦ ἐλάται* iz LXX u L. Vet. prevedeno sa *crines ejus abietes*, a u Vulg. uzet je i grčki oblik (*comae ejus sicut elatae palmarum*), koji je opet kod nas krivo razriješen i krivo preveden (u Vt₆, u N₃ i dr.) sa: *vlasì ego izvr'nuti . lêki krila palamъ*. U v. VI₉ je pak lat. *terribilis ut castrorum acies ordinata* prevedeno sa *strašna lêki stanovъ zastupъ ukrašena* (tako Vt₆ i dr.), gdje je *ordinata* razvezano i prevedeno kao da je tamo stajalo *ornata*. Na drugom mjestu (VI₁₂ i VII₁) prevedeno je ime (i etnik) *Solamitis* (prema *solamen*) kao *krot'ka* (Vulg. *revertere Sulamitis . . . quid videbis in Sulamite*, L. Vet. *quid videbitis in Solamitide — vrati se krot'ka . . . č'to uzrite v' krot'cêi*, tako u Moskov. brev., i dr.). U VII₃ je, čini se, prevodilac *hinnulli* zamijenio sa *monili* (*duo ubera tua sicut duo hinnulli gemelli capreae — d'va saska tvoê lêki d've monisti laniča sr'nê*, Vt₆), a u v. VII₄ je glagoljsko Mezebon jamačno postalo od lat. *in Esebon*, koje je prevodilac pročitao zajedno (kao *m-esebon*, Vulg. *oculi tui sicut piscinae in Hesebon*, L. Vet. *oculi tui sicut stagna in Esebon — oči tvoi lêki kupelъ Mezebona*, Vt₆). Slično (kao *mea* || *in ea*) mogao bi se tumačiti i atribut u VIII₁₁ (*vinea fuit pacifico in ea, quae . . . vinogradъ moi bist' mirotvorcu moemu* Vt₆, no Mosk. i N₂ imaju samo *vinogradъ bist'*, pa prema tome *moi* u Vt₆ može biti varijanta, koju je prepisivač sâm unio u tekst).⁴ Na latinsku osnovu, čini se, upućuje i IV₄ (sa *collum : cultum* u srednjovj. lat., *sicut turris David collum tuum — êko turnъ Davidovъ urêšenie tvoe*, Vt₆), a *granatorum* u VIII₂ je dvaput prevedeno, drugi put kao *granorum*

³ Vt₆ = Vatikanski cod. illir. 6, Vt₁₀ = Vatikanski cod. illir. 10, Ljublj. = Ljubljanski brevijar C 161, Vb₄ = Četvrti vrbnički brevijar, MR = brevijar zagrebačke Metropolitane (br. 161, iz g. 1442), Mosk. = Moskovski brevijar (po nekima Vb₅), N₂ = Drugi novljanski (ili tzv. Martinčev) brevijar, i t. d.

⁴ Neka od ovih i ovakvih mjesta nalazila su se ovako možda i u matici iz koje se prevodilo. U latinskoj rkp. bibliji iz XIV vijeka, koja se nalazi u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu (sign. Ia 76) kolacionirao je rubrikator tekst s Vulgatom i tom je prilikom precrtao u I₂ *nimis (dilexerunt te nimis)*, u I₇ *tuarum (post vestigia gregum tuarum)*, u VI₁₀ ispravio je *meum* u *nucum (descendi in hortum nucum*, Dan. je to preveo orašje), a — kao što se vidi — sve su to varijante, koje se — neispravljene — nalaze i u našim glagoljskim tekstovima. One su, dakle, u njih mogle doći i iz latinskih matica, a mogle su nastati i samostalno, onako, kako su nastajale i spomenute varijante latinskih kopista.

(od *granum*), a od *malorum granatorum* načinjen je pridjev (*et mustum malorum granatorum meorum* — i *mastъ molgranihъ p'šenicъ moiъ* Vt₆, što je u Mosk. pretvoreno u *mastъ molgran'ski piv'nicъ moiъ*). Napokon *fistula i cinamom'* u IV₁₄ doslovno je preneseno latinsko *fistula et cinnamomum* (Vulg.).

Zanimljiv je primjer u VII₆₋₇, koji u Vulgati glasi:

Quam pulchra es, et quam decora charissima, in deliciis!
Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris.

U Lat. Vetus ovo je mjesto prevedeno:

Quam pulchra et suavis facta est charitas, in deliciis tuis!
Statura tua similis facta est palmae, et ubera tua botris.

Glagoljski prijevod (u Vt₆) glasi:

Kolъ k'rasna esi . i kolъ prêuk'rašena
mîlêiša v' vsêhъ .
mir'ra tvoê upodoblena estъ palmê .
i saska tvoê g'rozdomъ .

Ovako je i u drugim glag. tekstovima. Tu je *deliciae* u VII₆ jamačno bilo najprije prevedeno sa *veselie*, a *mir'ra tvoê* predstavlja krivo razriješenu kraticu za lat. *magnitudo tua*, grčki *μεγεθός σου* (ovako je umjesto norm. *statura tua* stajalo i u nekim lat. tekstovima), pa se može uzeti, da su ova dva versa nekoć glasila ovako:

Kolъ k'rasna esi . i kolъ prêuk'rašena
mîlêiša vъ veselii .
visota tvoê upodoblena estъ palmê .
i saska tvoê g'rozdomъ .

No ne može se reći, da bi to bila čista Vulgata: neki tragovi upućuju i na stariji latinski tekst, a ima i mjesta, koja se odvajaju i od jedne i od druge verzije. Tako već u prvom versu poređenja sa sati medenom nema ni u Vulgati, ni u Latini Vetus, ni u Septuaginti. U Vulgati tekst počinje riječima

Osculetur me osculo oris sui :
quia meliora sunt ubera tua vino,
fragrantia unguentis optimis .

Latina Vetus ima na tom mjestu:

Osculetur me ab osculis oris sui :
quoniam bona sunt ubera tua super vinum,
et odor unguentorum tuorum super omnia aromata .

U glagoljskom prijevodu (u Vt₆) ovo je mjesto prevedeno ovako:

*Lob'ži me lobzom̃ ust̃ tvoih̃ .
êko luč'ša sut̃ sat̃ med'venih̃ .
I uberi tvoe luč'se vina .
i blagouhaniê tvoê luč'ša masti .*

Prvi se veras još drži Vulgate (gdje je lob'ži moglo biti u prvo vrijeme i 3. lice sg. imp., koje je zatim shvaćeno kao 2. lice sg., slično kao i u V₁; Ostr. bibl. ima *da lobžet̃ mę ot lobzanię ust̃ svoih̃, jako bl(a)ga sesca tvoę pače vina, i vonę mira tvoego pače vsêh̃ aromatr̃*), ali samo u prvom dijelu: njegova dodatka nema ni u latinskim ni u grčkim tekstovima. Kao da se prevodilac dao zavesti onim *quia*, pa je dao tumačenje, kojega u tekstu nije bilo i koje mu se činilo prirodnije od onoga, koje je našao u predlošku. Ondje se *osculari* i *osculum* tumače sa *ubera*: on je *ubera* kao i *unguenta* stavio na dalji plan i upotrebio *quia* za poređenje, koje je bilo otprije poznato u narodnoj poeziji.

Na prvi pogled kao da na L. Vet. upućuje i v. IV₁₀, gdje Vulgata ima *et odor unguentorum tuorum super omnia aromata*, a naš prijevod glasi *i vona riz̃ tvoih̃ pače vsêh̃ aromatr̃*, što doslovno odgovara L. Vet. *et odor vestimentorum tuorum super omnia aromata*, no to bi mogla biti također sinoptička veza sa IV₁₁ (Vulg. *et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris — i vona riz̃ tvoih̃ pače vone t'm'êna*, Vt₆).

Tako je i u VIII₂, gdje prema glag. prijevodu

*Primu te i v'vedu te v dom̃ matere moe
i v ložnicu roditelnice moe*

Vulgata ima samo *apprehendam te et ducem in domum matris meae*, a L. Vet. (prema LXX) ima *adsumam te, et inducam te in domum matris meae, et in secretum ejus quae concepit me*, a neki su tekstovi imali također *... et in cubiculum genitricis meae*. I tu je mogla utjecati veza sa v. III₄, no vjerojatno je, da je ta varijanta bila već u latinskoj matici iz koje se naša Pjesma prevodila. Slično je moglo biti i sa *amica* || *sponsa* u V₂ (Ambr. rkp. ima tu mjesto jednoga i drugoga *proxima*).

Zato je značajnije ono mjesto u gl. V, gdje v. 14. u Vulgati završava riječima *Venter ejus eburneus, distinctus sapphiris*. Versio Antiqua tu ima drugačije: *Venter ejus pyxis eburnea super lapidem sapphirum*. Naši glagoljaši kao da nisu znali, što znači »eburneus«, pa su ovu riječ uzimali kao imenicu (osim u dva kodeksa, gdje je to

pridjev), pa su na nju naslonili slijedeći particip: *Črêvo ego bur'nei . razdêlenb šafiri* (ovako Vb₄), ili su drugi dio odvojili od prvoga te od njega stvorili *razdêlenie šafiri* (ovako u N₁) ili *raz'dêlenb šafirb* (ovako u Mosk.; jedino Ljublj. ima pravilno *črêvo ego bur'nêe razdêleno šafiri*).⁵ No iza V₁₂, gdje više nije bilo paralele u normiranom (mlađem) latinskom tekstu, svi imaju jednako: *Črêvo ego bisusb bur'nêi . pače kamene šafira*, a to doslovno odgovara predjeronimskoj latinskoj verziji, u kojoj je grč. *πύξιον* ostalo neprevedeno (*pyxis*), a *ἐλεφάντινον*, lat *eburnea*, prevedeno je pridjevom *bur'nêi* (što opet upućuje na to, da je i za stariju verziju u glagoljici poslužio podlogom latinski a ne grčki tekst).

No takvih netočnih čitanja i razvezivanja kratica bilo je i u slavenskom tekstu, i prema njima jasno izlazi, da su i najstariji tekstovi glagoljske *Pjesme nad pjesmama* samo prijepisi još starijih, mnogo starijih glagoljskih matica. Na pr. *stadomb* u I₇ (*izidi i gredi po stadomb stadb tvoihb*) očito je krivo prepisano *slêdomb* (*egredere et abi post vestigia gregum*), a budući da je tako u svima tekstovima, koji su do nas došli, može se pretpostavljati, da se ovaj oblik nalazio i u jednoj vrlo staroj, neposrednoj matici, iz koje su se sukcesivno ovi naši tekstovi prepisivali. Druge su neke varijante individualnije i javljaju se tek tu i tamo u pojedinim tekstovima ili u manjim grupama rukopisa, tako *presvtla od prestla* u Vt₆ (*vlaziličce purpirno po srêdê ljubvi presvtla dečêeri radi erusolimskihb — ascensum purpureum media charitate constravit propter filias Jerusalem*, gdje i Pašm. i dr. brev. imaju *prostrê*, III₁₀), ili IV₈, gdje mjesto *ot ložičca* (kako imaju Pašm. i drugi brev.: *ot ložičca l'vovb — de cubilibus leonum*) Vt₆ ima *ot lica*, ili u VIII₁₄, gdje za lat. *fuge dilecte mi* i Vt₆ i Mosk. i Ljublj. i neki drugi imaju *bis* (= *bistb*, *fuit*) *vzljubljeni moi* (no Martinac i N₁ imaju pravilno *bêži vzljubljeni moi*), a u VI₄ (*êko ti me vzlê tvoriši* prema *quia ipsi me avolare fecerunt*) mogao je u Vt₆ biti lapsus (*vzlê* mjesto *vzlêtati*, kako je zabilježio Martinac u N₂; Ljublj. je od toga stvorio *v'zgleđati*).

Neka su mjesta krivim prepisivanjem i posljedicama kriva prepisivanja sasvim iskrivljena. Na pr. VII₂ u L. Vet. počinje riječima *Umbilicus tuus crater tornatilis, non deficiens misto* (Vulg. ... *nunquam indigens poculis*). U Vt₆, Vb₄, Mosk. N₁ i dr. ovo je mjesto prevedeno sa *Pupkb tvoi sasudb žusta . v'neiže ne oskudêet' pivo*.

⁵ Vt₆ ima *črêvo ego burnie razdêleni šafiri*, a MR: *črivo ego burnejî razdilenb šafiri*.

Najprije, *sasudb* kao da je ženskoga roda, a on je uvijek bio muškoga roda, pa već to upućuje na oprez i na to, da je tu jamačno bilo *sbsudb* (ili *sbsudb*, *sasudb*) *žustb* ili *žustrb* (s ligaturom t-r) i *vb nemže* (ispor. N₂ *Pupakb tvoi lêki sbsudb žust'i v neiže ne oskudêetb pivo* i Ljublj. s tekstom *Pupakb tvoi sbsudb žusta . v' nemže ne oskudêetb pivo*, gdje je ili heterogenetsko tretiranje polovično, ili je piscu mjesto bilo nejasno, ako je *žustb* uzimao kao imenicu). Ovakvo ili sl. naknadno adaptiranje moglo bi se pretpostavljati i u I₁₆ (*tigna domorum nostrarum cedrina — grêdi domovb našihb kedarских . . . ispor. ondje, Vt₆*), a u III₇ je broj · M · (= 60) shvaćen kao kratica za *m(uži)* i tako je dobiven tekst *Se postlju Solomonju* (u t. *Solomune*) *krêpki obimajut' muži prekrêpkihb izlvihb* (Vt₆, dok Pašm. ima *Se postlju Solomonju krêpko obimajut' . m . prêkrêpkih' izlvih'* — Vulg. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel*). Prema *pšnice* : *pivnice* VIII₂ (v. str. 202) došlo je iz sličnih grafijskih razloga u Vt₆ do udvajanja i jednog i drugog oblika u VII₂ (*Črêvo tvoe lêki stogb p'šnice . pivnice ograenb — Venter tuus sicut acervus triticus, vallatus in liliis*; N₂, Ljublj. i dr. imaju samo *p'šenice*, bez *pivnice*). Značajna su i neka zamjenjivanja u grafiji (*t : m* I₃, VIII₅, *d : t* V₁, *o : v* VI₄, za vrata *dvorb* mj. *dvorb* VIII₉) i neki oblici u leksiku (*trêsni* I₁₀, *vrstogradb* IV₁₅, *prozêbati* VI₁₀) i t. d. koji upućuju na vrijeme, kojemu je mogla pripadati matica iz koje se prepisivalo, no sve to ovdje nije važno. Iz onoga što je dosad rečeno dovoljno se vidi, da filološka ocjena našega prijevoda *Pjesme nad pjesmama* i bez minucioznih poređenja svake riječi sa značenjem, koje je imala u jednom i u drugom jeziku, mora biti negativna. Prvi je prevodilac bio slabo vješt latinskoj knjizi, neke je riječi krivo pročitao, druge krivo preveo,⁶ a oni koji su od njega prepisivali, gomilali su svoje griješke na njegove, jer su i oni sâmi u svojem predlošku jedno krivo čitali, drugo loše razvezivali ili loše tumačili, i vrlo često po koju riječ, koji redak ili koju nijansu izostavljali ili od svoje ruke i na svoju ruku u tekst umetali. Logički i filološki znači to, da bi prijepisi zapravo morali biti mnogo gori i mnogo manje vrijedni od starih predložaka i prvih prijevoda, pa ipak oni to nisu — bar svi nisu. Nisu zato, što prepisivač pišući svoj tekst nije zaglêdao u latinski original, nego je uzimao građu onakvu, kakvu je nalazio u svojem

⁶ Takvih je mjesta više, ja sam tek neka naveo (isp. samo I₄, ili V₁₆, i dr.).

predložku, jednojezičnu, slavensku, i od nje je, često, prepisujući oblikovao jedan drugi, *svoj* tekst. A tu su mogućnosti, osobito ako se radilo o lirskim mjestima, bile vrlo velike. Na pr. u Vulgati je stajalo *Dilectus meus misit manum suam per foramen* (V₄), Daničić je to dosta grubo preveo sa *Dragi moj promoli ruku svoju kroz rupu*, a naši glagoljaši su to prenosili sad sa *Vzljubljeni moi posla ruku po okancu* (N₂), sad sa *Vzljubljeni moi posla ruku ka okancu* (N₁), dok je nešto individualniji Vt₆ to pretvorio u *Vzljubljeni moi po okancu vnide*. Ili latinsko *in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui* (IV₉, Vulg.), koje je Daničić (prema Luteru) preveo sa *jednijem okom svojim i jednijem lančićem s grla svojega*, prevedeno je Vt slav.¹⁹ sa *v' edinomъ očiju tvoeju . i v' edinomъ vlasъ šie tvoee*, u Pašm. *v' edinomъ pozrên'i očiju tvoeju . v' edinomъ vlasъ tvoih' šie tvoee*, a u Vt₆ i, za njim, u Mosk. sa *v edinomъ pozrên'i očiju tvoeju . v edinomъ vidênii vlasъ tvoihъ šie tvoee*. Ako se tomu još dodaju različite varijante za *soror mea sponsa* (IV_{9, 10}, V₁ i d.) i t. d., vidi se, da se tu kadšto — u nekim rukopisima — zapravo radilo o stilskim vrednotama, o tome, kako je po koji prepisivač umio doživjeti i izražajno dati ono, što je prepisivao. A to je već više nego prepisivanje. Prema tome bilo bi jednostrano i literarno-historijski i kritički neopravdano, kada bi se na ovakve tekstove primjenjivali *samo* filološki kriteriji, i kada bi im se vrednote tražile samo ondje, gdje ih nije bilo, a ne bi se tražile ondje, gdje ih je moglo biti. Mislim, naime, ovdje na estetsko i na književno tlo, na one *aspirazioni estetiche* i *realizzazioni estetiche*, o kojima je nedavno nažalost dosta zajedljivo (koliko se to tiče glagoljaša) pisao talijanski slavist Arturo Cronia (Ric. Slav. III (1954), 123—132).

Pokušajmo sada pristupiti djelu, kojemu smo sa filoloških pozicija dali slabu ocjenu, sa ove literarne, književne strane.

Kada se čita *Pjesma nad pjesmama* — uzimamo samo posljednji tekst, koji smo spominjali, Vt₆ — sa čakavskim duljinama i s čakavskim akcentom, čovjek se ne može oteti dojmu, da zaista čita *pjesmu* — toliko je u tom tekstu ritma, i to ritma koji je različit od ritma Septuaginte, ili Vulgate, ili spomenutog starijeg češkog teksta, koji je nadovezivao na češku svjetovnu liriku u XIV stoljeću, ili makar od Ostroške biblije (ako se u njoj u cjelini uopće može govoriti o nekom ritmu). Upravo taj ritam, koji se tako snažno nameće i koji je u sebi neovisan o tomè, je li tekst, na kojem se on oblikovao, kao

prijevod bio pouzdan ili nepouzdan, nekako sâm od sebe i sâm zbog sebe traži odgovore na neka pitanja, koja bi se mogla formulirati ovako:

a) jesu li i glagoljaši — recimo, u XIV vijeku, iz kojega potječe Vt₆ — osjećali taj ritam onako, kako ga mi danas osjećamo?

b) ako su ga osjećali, je li se to odrazilo u pismu (na pr. u njihovoj interpunkciji)?

c) je li to imalo utjecaja na artikulaciju teksta, t. j. je li se u njem što mijenjalo zbog ritma ili za volju ritma?

d) je li taj ritam bio izvoran, ili je, možda, s recitacijama ili kako drugačije bio unesen iz vana? — i

e) kako bi se, prema onome što je ostalo, dala rekonstruirati artikulacija Solomunove *Pjesme nad pjesmama* (s podjelom na zbor i na protagoniste)?

U četvrto pitanje, kao i u pitanja o filijacijama i o postanku ovih tekstova i cijeloga prijevoda uopće, ja se zasad — na ovom mjestu — ne ću upuštati, no na prva tri pitanja mislim da treba odgovoriti pozitivno. Da, glagoljaši su osjećali, da to nije proza, i da taj tekst ne treba prenositi, pisati ili čitati kao prozu. Neki su to prilično jasno izražavali interpunktiranjem, no bilo je i takvih (kao što je na pr. pisac u Vt₁₀), koji su postupali manje individualno i koji su se više držali šablone te su svoj tekst pisali kao da pišu prozu, stavljajući točke ponajviše samo na kraju čitavih rečenica. No to još ne znači, da su bilo prvi bilo drugi bili *uvijek* dosljedni, i da su točke, a to je bio jedini znak za dijakrizu, stavljali uvijek ondje, gdje se u tekstu (u čitanju, u recitovanju) osjećala pauza. Tako na pr. iza *glasъ ha* (ispred I₆) ni u Pašm., ni u Mosk., ni u N₂ ni u nekim drugim kodeksima nema točke, premda je jasno, da joj je ondje bilo mjesto. A slično je bilo i s velikim početnim slovima: i ona se nisu redovno pisala ondje, gdje bismo im se nadali (na početku rečenica, na pr. na gore spomenutom mjestu, gdje bismo iza *glasъ ha* očekivali veliko V u *vkaži mnê* — indice mihi, a opet ga u Vt₆ i dr. nema). I tu je vrijedilo opće pravilo, da je pisar ondje, gdje je pisao rastavni znak (točku) ili veliko početno slovo, jamačno i *osjećao* stanku do koje je došlo u tekstu, ali to ujedno ne mora značiti, da je ondje, gdje nije napisao ni jedno ni drugo, nije bilo ili da je on nije osjećao.

No neki su ipak u tome bili prilično slobodni i znali su svoju interpunkciju i svoja bilježenja prilagoditi načinu, na koji su — dosta individualno — shvaćali i artikulirali tekst, koji su prepisivali. Pri-

tom sam primijetio još nešto.⁷ Čitajući različite rukopise *Pjesme nad pjesmama* — a oni se u tekstu, osim na nekim mjestima, među sobom vrlo malo razlikuju — vidio sam, da se oni, koji su slobodniji u svojoj interpunkciji, ne samo u većini slučajeva podudaraju, nego također *upotpunjuju*, i da je često dovoljno upotrebiti samo *dva* takva teksta, da bi se dobila cijela shema interpunkcije, kojoj je služba bila ne toliko sintaktička, koliko ritmička, prosodijska. Uzeo sam tako na pr. tekst Vt₆ i ispoređivao sam njegovu interpunkciju s interpunkcijom u tekstu Vb₄. U rezultatu dobio sam nizove, koji prilično određeno i prilično potpuno odražavaju ritamsku artikulaciju prema kojoj se *Pjesma nad pjesmama* čitala, ili recitirala, ili osjećala u drugoj polovini XIV vijeka.

Karakteristike ovoga ritma — uz to, što nema strofa (pa ni onakvih, kakvih je bilo u bizantskoj poeziji), što se zabacuje rima i što nema jednomjerne duljine stihova — mogle bi se sažeti ovako: u principu nema silabičkog metra, jedinice su najčešće nejednake duljine, broj slogova je u većini slučajeva neparan, a podudaraju se ili upotpunjuju samo pozicijama u kojima je slog (prema čakavskoj akcentuaciji) bio naglašen. Ako je broj slogova paran, bit će to najčešće dvanaesterci (ili šesterci), deseterci, samo izuzetno osmerci. Štaviše, na nekoliko mjesta se može utvrditi, kao da je pisac namjerno izbjegavao osmerce. S druge strane, kolonu se često dodaje po koji slog, da bi se dobio neparan broj (7, 9, 11), ili da bi se niz bolje uklopio u ono, što je bilo ispred njega, i u ono, što je dolazilo iza njega. Strofe ili njihovi zameci, distisi, tristisi (kao zaokružene cjeline), nametali su se kadšto pod utjecajem lirske fakture sami od sebe, da se ubrzo zatim opet izgube u narativu s nejednakim duljinama i nejednakim ritmičkim dijelovima. Ruka umjetnika, ruka *velikoga* umjetnika, stvorila bi možda od toga poeziju, kakvu je imala bizantska književnost, recimo, u VI vijeku, ali takvoga umjetnika među našim glagoljašima nije bilo, i *Pjesma nad pjesmama* ostala je recitativ, ritmički usklađen, s tipičnim čakavskim oksitonezama i isotonijama, manje s isosilabijama — i to samo na mjestima, koja su se sama od sebe nametala kao pjesma.

⁷ Što se interpunkcije u csl. i stesl. tekstovima tiče ispor. R. Abicht, Die Interpunktion in den slavischen Uebersetzungen griechischer Kirchenlieder, Afslph. 35 (1914), R. Jakobson, Zamětki o drevnebolgarskom stihosloženi, Izv. Otd. russ. jaz. i slov. 24, 2 (1923), K. Horálek, Studie o slovanském verši, Sborn. filol. Čes. Akad. Věd a Umění XII—V (1946), i dr.

Se tí krasná jesi . prijateljnice mojã .
se tí krasná jesi . oči tvoji golubíc .

(I₁₄)⁸

Na postèli mojèj noćiju
vziskãh jegðže ljubít dušã mojã .
vziskãh jegð i ne obrèt jã .

Vstãnu i obídu grãd .
po stagnãh i po putèh .
vzišćũ jegðže ljubít dušã mojã .
vziskãh jego i ne obrèt jã .

I obrètũ me bdèce iže strégũt grãda .
Jèda vidèste jegðže ljubít dušã mojã?
i mãlo jègda preidõh . i obrètõh
jegðže ljubít dušã mojã .

(III₁₋₄)

Objazvila jesi sãrcè mojè
sestrõ mojã i nevèsto mojã .
objazvila jesi sãrcè mojè
v jedĩnom pozrènji oćiju tvojàju
v jedĩnom vidènji vlãs tvojiã
šije tvojàje .

Kõl krasná jestã sãska tvojà
sestrõ mojã i nevèsto mojã .

Krasnèje sut pãrsi tvojà vĩnã .
i vðna riz tvojiã paće vsiã aromãt .

(IV₉₋₁₀)

Stilistički želio bih upozoriti na nijanse *obrètũ* || *obrètõh* (III₁₋₄), gdje Vulg. i L. Vet. imaju samo *inveni*, LXX *εὑρον*. Nije li to lijep primjer za nijansiranje po aspektu između asigmatskog i sigmatskog aorista, i to u drugoj polovini XIV vijeka? — No najčešće je pisac

⁸ Tekst je prepisan našom običajnom grafijom (samo sa nj = ñ i ugl. bez poluglasa, i sa je prema glag. e tamo, gdje to iziskuje čitanje).

u Vt_6 upotrebljavao obične rekvizite, koji su se i drugdje, u poeziji i u umjetničkoj prozi, upotrebljavali u iste svrhe: da je gomilao ili izostavljao veznike (na pr. *i* u $I_{1, 3, 14}$, $VII_{11, 12}$, VIII_8), provodio riječi kroz trope i figure (*formosa* — *k'rasna obrazom̃* I_4 , *nardus mea dedit odorem suum* — *mast̃ moē mnogocēn'na da vonju blagouhaniē* I_{11} , *cincinni mei* — *krai vlas' moiħ̃* V_2 , *guttur tuum sicut vinum optimum* — *gr'lo tvoe êko vino, predob'roe vino* VII_9), radi ljepote i ritma dodavao ili izostavljao neke riječi (*oculi tui columbarum* — *i oči tvoi lêki golubic̃* I_{14} , isp. i $IV_{9, 11}$, *messui myrrham meam aromatibus meis* — *smēsih̃ mir'ru moju s' aromati* V_1 , *vide-runt eam filiae ... reginae et concubinae, et laudaverunt eam* — *vidēše ju deščeri sionskie ... i cēsarice pohvališe ju* VI_9), i t. d. Ovdje bi se mogla navesti još neka mjesta, gdje je smisao izmijenjen ili krnj, gdje pisac nije pravo razumio ili je na svoju ruku mijenjao ili tumačio ono što je našao — a ipak je ostao u izvjesnom stilu i u ritmu u kojem je dao čitav svoj tekst (ispor. V_4 ; V_6 *anima mea liquefacta est, ut locutus est* — *i duša moē rastaē se . egda vzljubljenik̃ bist' mnē* (N_2 i Ljublj. imaju *egda ne bist' vzljubljenika moego*, isp. i V_{16}), V_{11} *comae ejus ... nigrae quasi corvus* — *vласи ego ... č'r'nb lêki gavrañb*, VIII_1 *et jam me nemo despiciat* — *i juže niktože me ot tebe ne otvržet̃b*, VIII_{13} *amici auscultant* — *priētelnice . poslušaju te*).

Značajnija su možda od nekih mjesta, koja sam ovdje naveo, ona, u kojima je poglavito zbog ritma — zbog ritamskih jedinica — dolazilo do prespajanja nekih elemenata, tako da se uslijed toga mijenjalo (ili modificiralo) značenje nekih mjesta u tekstu. Kod toga odlučnu riječ imaju već prije spomenute piščeve oznake za interpunkciju. Evo samo nekoliko primjera.

U I_3 imaju:

Vulg.	<i>Trahe me : post te curremus ...</i>
L. Vet.	<i>Atrahe nos : post te in odorem ... curremus</i>
LXX:	<i>ἐλκυσάν σε . ὀπίσω σου ... δραμοῦμεν.</i>
Vb_4	<i>i vlēci me po te bē . tečem va voni ...</i>
Ljublj.	<i>vlēci me po te bē . i tečem̃ v' voni ...</i>
Mosk.	<i>vleci me po te bē . tečem̃ v' voni ...</i>

u IV₃

- Vulg. *et eloquium tuum dulce . Sicut fragmen mali punici, ita genae tuae . . .*
 L. Vet. *et loquela tua speciosa . Ut cortex mali punici, genae tuae . . .*
 LXX: *καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία . ὡς λέπυρον ῥόας μῆλόν σου . . .*
 Vt₆ *i gl̄i tvoe slatki ê(ko) ulomc̄i molgrana. T̄kê êgdê tvoi .*

u IV₁₆

- Vulg. *Exsurge aquilo, et veni auster, adspira hortum meum . . .*
 L. Vet. *Surge aquilo, et veni auster, perfla hortum meum . . .*
 LXX: *ἐξεγέρθητι βορρᾶ . καὶ ἔρχου νοτε, καὶ διάπνευσον κῆπον μου . . .*
 Vt₆ *vstanã sêvere i pridi . jugo ohladi vrtl̄b moi .*

u VI₉

- Vulg. *Quae est ista, quae progreditur quasi aurora con- surgens, pulchra ut luna, electa ut sol . . .*
 L. Vet. *Quaenam est haec prospiciens tamquam diluculum, speciosa sicut luna, electa sicut sol . . .*
 LXX: *τίς αὖτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεν ὄρθος, καλή ὡς σελήνη, ἐκλεκτή ὡς ἥλιος . . .*
 Vt₆ *Kaê estb siê êze vzide l̄ki zora vstanući krasna . l̄ki msc̄b izvolena . l̄ki sl'nce strašna .*

u VII₁₃

- Vulg. *Mandragorae dederunt odorem . In portis nostris omnia poma . . . servavi tibi .*
 L. Vet. *Dederunt mandragorae odorem, et in foribus no- stris omnis fetus arborum . . . servavi tibi .*
 LXX: *οἱ μανδραγόραι ἔδωκαν ὀσμὴν, καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα ἀρόδρα . . . ἐτήρησά σοι.*
 Vt₆ *Mandragore daše vonju v vratah̄b moiħb . vsa voća . . . shranih̄b t̄bê .*

- Vulg. *quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio . . .*
- L. Vet. *quia valida est ut mors charitas, durus sicut infernus zelus . . .*
- LXX: *δι κραταιὰ ὡς θάνατος ἀγάπη, σκληρὸς ὡς ἄδης ζῆλος . . .*
- JA. Id 34 *éko krép'ka e(st') ljubi . léki smrtъ žestoka . léki ada obručenie . . .*

Ili samo još jedan primjer, gdje se naši tekstovi približavaju Lat. Vetus:

- VIII₁₃ : Vulg. *Qui sedes ih hortis, amici intendentes sunt voci tuae : vocem tuam insinua mihi .*
- L. Vet. *Quae habitas in hortis, amici auscultant : fac me audire vocem tuam .*
- LXX: *Ὁ καθήμενος ἐν κήποις, ἑταῖροι προσέχοντες τῇ φωνῇ σου . ἀκούουσόν με .*
- Vb₄ *Ĕže obitaeši vъ vrătêh priêtelnice poslušajutъ te stvori me slišati glasъ tvoi .*
- Vt₆ *Ĕže obitaeši v' vratehъ⁹ priêtelnce . poslušaju te s'tvori me slišati glsъ tvoi .*
- Ljublj. *Ka obitaeši v' vratêhъ¹⁰ priêtelnice moê . poslušaju te tvori me slišati glsъ tvoi .*

Neka mjesta nisu se nalazila ni u pramatici, iz koje su se naši tekstovi prepisivali, dok ih nema ni u jednom od sačuvanih rukopisa (tako cijela II glava, u IV₅₋₆ (hinnuli capreae) *gemelli, qui pascuntur in liliis. Donec aspiret dâes, et inclinentur umbrae*, u VI₁ *ad areolam aromatum ut pascatur in hortis*, ili u VIII₆ (pone me) *ut signaculum super cor tuum*, i sl.). No to u našem slučaju, kada se ne radi samo o točnosti i o potpunosti prijevoda, i nije toliko važno.

Što se kompozicije *Pjesme nad pjesmama* tiče, neki su (kao Herder, Budde, Reuss, Siegfried i dr.) bili mišljenja, da je to zapravo antologija starih hebrejskih svadbenih pjesama, i Budde ju je prema tome rastavljaio u 23, a Siegfried u 10 samostalnih dijelova (fragmenata). Nije isključeno, — dapače, čini mi se vjerojatno, da su poneki

⁹ gr. mjesto *vrătêhъ*.

¹⁰ gr. mjesto *vrătêhъ*.

ovakvi elementi *zaista* ušli u sastav *Pjesme nad pjesmama*, no koji su to, i gdje je to bilo u tekstu, danas je teško reći. Dijeleći glagoljsku *Pjesmu nad pjesmama* uglavnom po uzoru na I₄₋₆¹¹ u dijaloge, ja sam nastojao da takve partije, koje se izdvajaju iz kolokvija između Sanamnice i Solomuna (koga treba zvati pravim imenom a ne skrivati ga iza Krista ili iza mističke ljubavi, koja u Vt₆ ima staro ime »milostъ«), stavim u usta zboru (kora kćeri jerusalimskih), i neka mjesta iz njihova recitativa *mogla* bi po obliku i po sadržaju pripadati krugu davnih hebrejskih epitalamija. No da li sam *sve* pogodio, i da li su sva takva mjesta obuhvaćena u recitativu zboru, ja ne ću reći, jer je takvih dijelova moglo biti i u onome, što je stavljeno u usta Solomunu, kao i u onome, što govori Sunamit (Sanamnica). Ja sam samo htio da — držeći se onoga, što se našlo i oblikovalo u tekstu — pokušam i sebi i drugima dočarati, kako se ta pjesma u XIV vijeku kod nas mogla čitati, shvaćati i osjećati. Tko je pažljivo pročitao, u čakavskoj akcentuaciji — s mišlju na XIV vijek — i s mišlju na to, kako su u njoj prepisivači kadšto štošta mijenjali, samo da bi joj izraz pod njihovim perom postao što skladniji i što ljepši, taj će shvatiti, zašto mislim, da u tom krugu anonimnih glagoljaša iz druge polovine XIV vijeka možda treba tražiti prave »začinjavce« i začetnike našeg umjetničkog pjesništva, one, koji su izgradili naš najstariji narodni književni jezik i pjesnički izraz i time poslužili kao uzor, za kojim će se povoditi pjesnici zlatnog doba hrvatske čakavske i čakavsko-štokavske renesansne književnosti.

*

Tekst, koji je ovdje štampan, uzet je iz vatikanskog kodeksa illirico 6 (Vt₆, iz sedamdesetih godina XVI vijeka, fol. 165^e—168^d). Znaci za poluglas ostavljeni su onako, kako se nalaze u izvorniku. Kratice su razvezane, nadslovni znaci spuštene su dolje, a svi umetnuti elementi stavljeni su u (oble) zagrade. Ono, što predstavlja napomene ili ispravke iz *d a v a č e v e*, stavljeno je u [uglate] zagrade. Ispravljana su (ugl. prema Vb₄) samo ona mjesta, gdje je predložak bio očito loše prepisan ili kod prepisivanja loše shvaćen. Tada je u bilješci ispod teksta naznačeno, kako to mjesto glasi u Vt₆ i odakle je uzet oblik, koji je na tom mjestu otisnut. Ako u uglatim zgradama ispod teksta nije zabilježena sigla drugog rukopisa, znači to, da je umetak uzet iz Vb₄. Izdavač je izuzetno — radi čitanja — umetao [v] u grupe *vz + v* i, izuzetno, u *v + v*.

U principu se nije ništa mijenjalo ili nadopunjavalo ondje, gdje je to stilski moglo biti na uštrb izvornom tekstu. Izdavaču kao i prepisivaču ritam je u ovakovim slučajevima bio važniji od smisla i od točnosti ili vjernosti prijevoda.

Interpunkcija stavljena je ondje, gdje se nalazi u Vt₆ i gdje se — kompletno — nalazi u Vb₄.

¹¹ Vidi str. 198.

[Glasъ dečeri erusolimkihъ]

V'vede me c(êsa)rъ v' pivnice svoe .
vzraduem se i v[ъ]zveselim se o t(e)bê .
pameti uberi tvoihъ pače vina .

Pr(a)v(ъ)dni ubo pače mnogo ljubet [t]e .

Gl(a)sъ San(a)mn(i)ce

4 Č'r'na es(a)mъ na krasna obrazomъ .
dečci er(u)s(oli)mska .
lêki [krov' kedr'ski .
i êko] kože [podbšvi Solomune] .

5 Ne mozite smotriti
ê(ko) č'rna es(a)mъ .
ê(ko) raz'obrazi me sl'nce .

S(i)nove m(a)t(e)re moee
braše se protivu m'nê .
ob'rêtu me stražu
str(ê)gući v' vinogradê .
vinograda moego ne [s]hranihъ .

[Glasъ Solomuna]

6 Vkaži m'nê .
kogo ljubitъ d(u)ša moê .
kadê paseši .
kadê počivaeši o polud(ъ)ne .
da ne bluditi
vač'nu po stadê družabъ tvoihъ .

[Glasъ dečeri erusolimkihъ]

7 Ačce z'naeši t(e)be
ti kras'na esi meju ženami .
izidi i gredi
po stadomъ s'tadъ tvoihъ .
i pasi kozli tvoe .
pri obitelehъ stanovъ pastir'skihъ .

[Glasъ Solomuna]

8 Eždeniju moemu pripodobih' te .
priêteln(i)ce moê .
na kolesnicahъ paraonovihъ .

9 Krasnê esta êgodi tvoi . [fol. 166^a]
l(ê)ki g'rličiči .
šiê tvoê lêki monista .

10 Trêsni zlate stvorimъ t(e)bê .
izmačtanê srebr'nê .

[Glasъ Sanamnice]

11 Egda b(ê)še c(êsa)rъ na loži svoemъ .
mastъ moê mnogocên'na .
da vonju bl(a)gouhaniê .

12 Snopakъ mir'ri vzljubljeni moi m'nê .
meju s'ski moimi prebivajućъ .

13 Grozdъ čiprski vzljubljeni moi m'nê .
v' vinogradêhъ Engadi .

[Glasъ Solomuna]

14 Se ti krasna esi .
[priêtel'nice moê .
se ti krasna esi] .
i oči tvoi
lêki golubicъ .

[Glasъ Sanamnice]

15 Se kras(a)nъ esi vzljubljeni moi .
i prekra[s]a)nъ .
Postela [na]ju cv(ê)tna .

16 grêdâ domovъ n(a)šihъ kedarskihъ .
če(s)tъ n(a)ša čipresova .

[Glasъ Sanamnice]

- III,1 *Na post(e)li moei noćiju* [fol. 167^a]
vziskahъ eg(o)že ljubitъ d(u)ša moê .
vziskahъ ego i ne obrêt' i .
- 2 *Vstanu i obidu gradъ .*
po stagnahъ i po putehъ .
vzičû eg(o)že ljubitъ d(u)ša moê .
vziskahъ ego i ne obrêt' i .
- 3 *I obrêtu me b'deće i(že) str(ê)gutъ grada .*
Eda vidêste eg(o)že ljubitъ d(u)ša moê .
- 4 *i malo egda preidohъ . i obrêtohъ*
eg(o)že ljubitъ d(u)ša moê .
- D'ržu i i ne pučû i .*
do idêže v'vedu i v domъ m(a)t(e)re moee . [fol. 167^b]
i v ložnicu rod(i)t(e)ln(i)ce moee .

[Glasъ Solomuna]

- 5 *Zaklinaju vi dečeri er(u)s(oli)mske .*
sr'nъ radi i elenъ polskihъ .
ne vzbudite .
nî bdêti stvorite vzljublenuju .
do idêže sam(a) hoćetъ .

[Glasъ dečeri erusolimskihъ]

- 6 *Kaê e(stъ) siê êže vzide po pustini .*
l(ê)ki stlpъ dima ot aromaty mur'ra i t'm'êna .
i vsêhъ prahъ spiciêl'skihъ .
- 7 *Se post(e)lju Solomune k'rêpki obîmajut' .*
muži prekrêpkihъ iz(dravi)l(e)vihъ .

III, 3 bdecei iže strêgutъ; 6 êko stlpъ; 7 se postelju Solomunju krêpko obîmajutъ . šest' deset' krêpkih' junot' izlvih'; 8 [] Vtâ gr. preučena; mečъ ; 10 ego stvori, vlazišće, prostrê. 11 Vulg ima filiae Sion, no u Rufina je Exite et videte filiae Jerusalem.

- 8 vsi držeće meče . i na b'ranъ pr[i]učen[i] .
i edinomu komuždo ihъ m(e)č
e(st') na bed'rê ego . strahъ radi noć'nihъ .
- 9 Nosilo stvori sebê Solomunъ c(êsa)rbъ .
ot drêvъ livanskihъ .
- 10 stlpi stvoreni sr(e)brni .
naslanilišća zlata .
vlazilišće purpirno po srêdê ljubvi .
presvtla dešćeri radi er(u)s(oli)mskihъ .
- 11 Izidite dešćeri er(u)s(oli)mskie
i vidite c(êsa)ra Solomuna s v(ê)ncemъ .
imže vênča i mati svoê .
v d(a)nъ ženitvi ego .
i v d(a)nъ veseliê sr'dca ego .

[Glasъ Solomuna]

- IV,1 Kako krasna esi . priêteln(î)ce moê .
oči tvoi golubicъ .
bes togo čto vnutrê tait se .

Vlasi tvoi ê(ko) stado .
koz' eže vshodet' ot gorъ .
- 2 stado striženihъ .
eže ishodetъ ot kupeli .
vsaka sa d'vima rojenîma blizn(a)cema .
i êlove ne bê meju imi .
- 3 Êko staklo rumenê ustni tvoi .
i g(lago)li tvoe slatki
ê(ko) ulomci molgrana .

T(a)kê êg(o)dê tvoi .
i bes togo eže v'nutrê tait se .

IV, 1 ot gori Galad' . hodeće êko (stado...) ; 2 shodet' ot kupêli, s dvêma roždenima, meždju; 3 staklo rumeno, tako; 4 ušerenie ; 5 ubera ; 7 skvr'ni ; 8 obên'čaeši, ot ložišća lvov' ; 9 sestro moê . nevêsto moê, pozrêni, v'edinom' vlasъ tvoi' ; 10 ubera, sestro i nevêsto moê, krasnêiši ; 11 [] Vtâ kapaetъ; pače vona ; 12 sestro moê i nevêsto, zapečatlen' ; 13 mol'grani s' êbl'čnim' ovošćiem' . fiš'tula ; 14 sъ vsêmi čьst'nimi monist'nimi mast'mi ; 15 istočnik vitъski, vъ ustrъmleni ; 16 vstani sêvere i pridi jugo . ohladi vrtъ . i...

4 *Ė(ko) tur'nъ D(a)v(î)d(o)vъ*
urêšenie tvoe . [fol. 167c]
iže sazidanъ est' s' bran'nici .

Tisuće ščitovъ ob' nemъ višece .
vsâ oružie krêpkihъ .

5 *D'va s'ska tvoê lêki d'va lanića s'rn'ê .*

6 *Idu na goru mir're . i na hlmacъ t'm'ênski .*

7 *Vsa kr(a)sna esi . priêteln(i)ce moê .*
i skvurnê nêstv v t(e)bê .

Pridi ot Livana nevêsto moê .
pridi ot Livana .

8 *Pridi da v(ê)nčaeši se ot gl(a)vi amanskie .*
ot vrha sanir'skago i ermonskago .
o[t] lica l'vov' . ot gorъ pard'skihъ .

9 *Ob'êzvila esi sr(ъd)ce moe*
sestro moê i nevêsto moê .
ob'êzvila esi sr(ъd)ce moe
v' edinomъ pozrên'i očiju tvoeju .
v' edinomъ vidênii vl(a)sъ tvoihъ
šie tvoee .

10 *Kolъ krasna esta s'ska tvoê*
sestro moê i nevêsto moê .

Krasnêe sutъ prsi tvoe vina .
i vona rizъ tvoihъ pače vsêhъ aromatsъ .

11 *Sat' kapae . ustnê tvoi*
nev(ê)sto moê .

Medъ i mlêko pod' êz(i)k(o)mъ tvoim' .
i vona rizъ tvoihъ .
pače vone t'm'êna .

- 12 *V'r'tb zatvorenb*
sestro moê i nevêsto moê .
v'r'tb zatvorenb .
istočn(i)k' zapečacēnb .
- 13 *Dihanie tvoe rai .*
molgrani sa ovočciem̃ êblčnim̃ .
čipr' s nardom̃ . nard̃ s' čiprom̃ .
fistula i cinamom'
s' vs(i)mi zn(a)m(e)ni livanskimi .
- 14 *Mir'ra i aloe*
sa vsimi častnimi masti .
- 15 *Istočnik̃ vrtograd'ski .*
studen'cb vod̃ živiĥ̃ .
eže t(e)kut̃ v' ustrmlenie ot Livana .
- 16 *Vstani sêvere i pridi .*
jugo ohladi vrt(a)lb moi .
i potekut̃ aromati ego .

[Glas̃ Sanamnice]

- V.1 *Pridi vzljubl(e)ni moi v vrtalb svoi .* [fol. 168^a]
i êjb plodi êblk̃ tvoih̃ .

[Glas̃ Solomuna]

Pridi v' vinograd̃ moi
sestro moê i nevêsto moê .

V, 1 *ṽ vr̃t'* , i *ežd' plodi, ṽ vr̃t'* (in hortum, Vt₆: *v' vinograd̃*) *sestro moê i nevêsto, s̃b aromatami moimi, êĥ̃ sat' (favum, Vt₆ sad̃), [] Vt₆ om.; upiite se ; 2 a srce, otvori mnê, nevêsto golubice moê; 4 posla ruku svoju k̃ ok̃ncu (misit manum suam per foramen) ; 5—6 [] Vt₆ om; [moemu N₂] Vt₆ Vb₄ om. ; 6 otstupil . dša . egda ne bisi vzljubljenika moego . vzljubljenik' mnê bist .; v'ziskah̃ i i ne otveča mnê ; 7 strêgucei (bis), i êzviše me (et vulnaverunt me) ; 8 ljubviju; 9 Vt₆ gr. skozvê ; 12 sut' omiveni . i prêstoet' pri istočnicêĥ̃ prêpl̃ñih̃ (lacte sunt botae, et resident juxta fluenta plenissima); 13 agule (tako i N₂), Mosk. ima êrule ; 14 oblê zlata pl̃nê . kamene aciñta (tornatiles, aureae, plenae hyacinthis), 16 vzljubljeni moi esi . est' prêstol̃ moi dežere erslmskie .*

[Glasъ dečeri erusolimskihъ]

Směsihъ mîr'ru moju s' aromati .
jîhъ sa[t]ъ s' medomъ moimъ .
pihъ vino s mlêkomъ .

Ědite priěteli moi .
piite . i upoite se mlêiši .

[Glasъ Sanamnice]

2 Azъ s'plju sr(ěd)ce moe b'dit' .
Gl(a)sъ vzljubl(e)n(i)ka moego klepljućъ .

[Glasъ Solomuna]

Otvori ti mně ses'tro moě .
nevěsto golubice . neporočna moě .
ě(ko) gl(a)va moě plna estъ rosi .
i krai vlas' moihъ kap(a)lъ noćnihъ .

[Glasъ Sanamnice]

3 Svlêkoh' se is' sukne moee .
kada oblêku se va nju .

Umihъ nogi moe .
kako oskvrnju e .

4 Vzljubljeni moi po okancu vnide .
i utroba moě vstrepetá v' prikosneni ego .

5 Vstahъ da otvrzu vzljublenomu moemu .
[i rucě moi kapati načesta mîr'roju .
i prъsti moi plъni mîr're iskušenoe .

6 Stežar' vrat' moih .
otvorih' vzljublenomu (moemu) .
on že uk'lonil se b(ě)še ot m(e)ne
i otstup(i)lъ .
i d(u)ša moě rastaě se .
egda vzljublениkъ bis(t') mně .

Vziškahъ [i] i ne obrêtoh' i .
v[ъ]zvah' i i ne otvêca mnê .

7 Obrêtu me straže str(ê)guće grada .
poraziše me . êzviše me .
i vzeše m'nê plaíčъ moi .
str(ê)guće stêňъ .

8 Zaklinaju vi
deščere er(u)s(oli)mskie .
ašce obrêcete vzljublénago moego .
da v[ъ]zvêstite emu .
ê(ko) ljub'voju iz'nemagaju .

[Glasъ deščeri erusolimskihъ]

9 Kakovъ est' vzljublени tvoi .
skvozê ljub'lenika .
o prekrasnâe v ženahъ .
kakovъ estъ vzljubl(e)ni tvoi .
êko vzljublénika
tvoego radi zak'le n(a)sъ .

[Glasъ Sanamnice]

10 Vzljublени moi prebêľъ i rumenъ .
izbranъ is tisuć' .

11 Gl(a)va ego zlato prečisto .
vlasi ego izvrnuti lêki kr(i)la pal'm' .
č'r'ňъ lêki gavránъ .

[fol. 168^b]

12 Oči ego lêki goluba nad' strugami vodъ .
eže mlêkomъ umiveni
pri istočnicêhъ prestoetъ preplnihъ .

Č'rêvo ego bisusъ burnêi .
pače kam(e)ne šafira .

13 Ėgodi ego sutъ êrune aromaty
s'tavleni spiciêľskihъ .

Ust'ê ego . usta
kapljučiê mir'ra č(')stnaê .

14 Rucê ego obli zlati
plnê kam(e)ne êcinta .

Črévo ego burnie
razdêleni šafiri .

15 Stegni ego stlpì mramorni .
iže sutъ osnovani na d'ni zlatê .

Krasota ob'raza ego .
lêki Livana izbran'nago kedra .

16 Grlo ego preslatko
i vseželêtelno est' .

Vzljubljeni moi estъ priêtъ .
priêtelъ moi dečeri er(u)s(oli)mskie .

[Glasъ dečeri erusolimskihъ]

17 Kamo otide v'zljubljeni tvoi .
o prek'rasnêiša v ženahъ .
kamo ukloni se vzljubljeni tvoi .
i vzičêtъ ego s toboju .

[Glasъ Sanamnice]

VI,1 Vzljubl(e)ni moi snâde v vrtъ svoi .
i izbiraetъ liliumъ .

2 Azъ vzljublennomu moemu .
i vzljubljeni moi mnê .
iže paset se v lilii .

VI, 1 svoi . izbiraet' liliumi ; 2 om i , v liliumi ; 3 stvorena esi, strašna lêki zastupъ . stanovъ ukrašena ; 4 êko ta me vzletati stvorita (quia ipsi me avolare fecerunt), ot Galadъ ; 5 roždenimi i êlove nêst' ; 6 om. tvoeju ; šest' deset' est... ; 8 golubica moê, sion'skie, i crice i hotnice pohvališe ju ; 9 vshodit' , v. str. 211 ; 10 snid' , [] Vtê gr. smotrila bimъ, prozebali bi ; 11 smuti me, Aminadavovihъ ; 12. v. Sulamitis, Solamitis, solamen ; 13. od krotъscii, in Sulamite, Solamite.

[Glasъ Solomuna]

3 Lêpa esi priêtelnice moé .
slatka i krasna lêki Er(u)s(oli)mъ .
strašna lêki sta[no]vъ zastupъ ukrašena .

4 Otvрати oči tvoi ot m(e)ne .
ê(ko) ti me vzlê tvořiši .

Oči tvoi lêki stado kozъ .
eže êviše se ot Galaada .

5 Zubi tvoi ê(ko) stado ov'cъ
eže vzidoše ot kupêli .
vsaka sa blâznaci rojnimi .
i êlove ne bê meju imi .

3 Ê(ko) kora molgraneva
t(a)ko êgodi tvoi .
razvê očiju tvoeju .

7 Šesdestъ estъ c(êsa)ricъ .
osamdesetъ hotn(i)cъ .
i dêvoikamъ nêst' čisla .

8 Ed'na e(stъ) golubica svršena moê .
ed'na estъ izbrana m(a)t(e)re svoee .
rodit(e)ln(i)ce svoee .

Vidêše ju dečeri sionskie
i b(la)ž(e)nu pr(o)pov(ê)dêše ju .
i c(êsa)r(i)ce pohv(a)lâše ju .

[Glasъ dečeri erusolimskihъ]

9 Kaê estъ siê êže v'zide
l(ê)ki zora vstanući k'rasna .
l(ê)ki m(ê)s(e)cъ izvolena .
l(ê)ki sl'nce strašna .
l(ê)ki stanovъ zastupъ ukrašena .

[Glasъ Solomuna]

- 10 Snidohъ i(a) vrt' moi .
da viděl tîmъ ovočičê dolovъ .
da smotril[b] bîmъ ačce c'vali bi vinogradi .
i ačce prozebli bi molgrani .
- 11 Ne znajući d(u)ša moê smuti se .
kolesnicъ radi Aminodabovihъ .
- 12 Vratj se krotka vrati se .
vrati se da vidim te .

[Glasъ dešćeri erusolimskihъ]

- VII,1 Čto uzrite v' krotsii
t'kmo lêki zastupi .

[Glasъ Solomuna]

- Kolъ krasni sut' stopi tvoe v' obuvenii .
dêčiči vladatela .
- Sastave boku tvoeju sutъ monisti .
eže stvoreni sutъ rukoju moistrovoju .
- 2 Pup(a)kъ tvoi sasudъ žusta .
v neiže ne oskudêet' pivo .
- Črêvo tvoe lêki stogъ p's(e)n(i)ce .
pivnice og'raenъ lilii .
- 3 D'va saska tvoê l(ê)ki d'vê monisti
lanića sr'n'ê .
- 4 Šiê tvoê l(ê)ki turn' bur'nêi .

VII, 2 om. pivnice; 3 ubera; 4 in Hesebon, Esebon, *in-Esebon > *Mesebon; 5 [] Vt₆ om.; 6 om. i, v'; 7 ubera (om. i); 8 i bista ubera, uhaniê ust'; 9 om. vino (kada se u Vt₆ spominje po drugi put), ustnama že; 10 [] Vt₆ obênie; 11 i pridi na nivu; 12 ubera; 13 gori (mj. mandragori), ovošća.

Oči tvoi (lê)ki kupelъ Mezebona .
eže sutъ v' vratehъ dečeri množstva .

Nosъ tvoi l(ê)ki turanъ livanski .
iže zritъ protivu Damasku .

5 Glava tvoê [lêki] Karmelъ .
strêhi gl(a)vi tvoee
ê(ko) purpîra c(êsa)r(e)va .
pristavlena k' žlêbomъ .

6 Kolъ k'rasna esi . i kolъ preuk'rašena .
milêiša v' vsêhъ .

7 Mir'ra tvoê upodoblena estъ palmê . [fol. 168^c]
i saska tvoê g'rozdomъ .

8 Rêhъ v'zidu na palmu .
i pritegnu plodi ee.

I b(ê)še s'ski tvoi
l(ê)ki groz'di vinograda .
i uhanie ustъ tvoihъ
lêki uhanie êb'lkъ .

[Glasъ Sanamnice]

9 G'rlo tvoe ê(ko) vino
predob'roe vino .

Dos'toino vzljublenu, moemu v pitie .
ustnam že i zubomъ ego preživaniju .

10 Azъ vzljublenu moemu .
i k' mne [obračenie] ego .

11 Pridi vzljubljeni moi
i vzidemъ na nivu .
i prebivaemъ v selêhъ .

12 S' jutra vstanêmb k' vinogradu .
i v(i)dimb ačce cv(')t(e)t̃b vinogradb̃ .

I ačce cv(ê)ti plodi rodet' .
ačce cv(')tut̃b molgrani .

Ondê dam̃b t(e)bê saska moê .

13 Mandragore daše vonju v vrateh̃b moihb̃ .
vsa voća nova i vetha .
vzljubl(e)ni moi shranihb̃ t(e)bê .

VIII,1 Kto te dast̃b m'nê b'rate moi .
sas'v'šago saski m(a)t(e)re moee .
da obrêcu te vanê . i da celuju te .
i juže niktože me ot t(e)be ne otvržet̃b .

2 Primu te i v'vedu te v dom̃b m(a)t(e)re moee .
i v ložn(i)cu roditeln(i)ce moee .

Ondê me naučiši .
i dam̃b t(e)bê pitie ot vina konfetn(a)go .
i mast̃b molgranihb̃ p'š(e)n(i)c̃b moihb̃ .

3 Šuica ego pod' gl(a)voju moeju .
i desn(i)ca ego obimet me .

[Glas̃b Solomuna]

4 Zaklinaju vi dečeri er(u)s(oli)mskie .
da ne vzbujate vzljublenu moju .
ni bditi s'tvorite ju .
do idêže sama v'shoćet̃b .

VIII, 1 om. m'nê; obrêtu ; i celuju te ; i juže me ot tebe niktože; 2 ot vina pitie ; i mast' mol'granski ; 4 vzbudite (u Vt̃s od *vzbuzdaete) ; 5 ot pustine, [naslonb̃ši] Vt̃s gr. nasloniši se ; ljubodêna est' (Vt̃s gr. ljubodêna esmb̃ mati tvoê), vrêždena ; 6 položiše od položiši, svoei, v. str. 212; 7 ne v'zmogoše, zavalet' ee, om. svoe ; Vt̃s neizglitlunuju; 8 sestra vaša . i uberi, sestrê vašei (prema Vulg. nostra - nostrae), om. sei, čto stvorim' sestrê vašei ; 9 zizdem' na nem, pokriimo ju, livanskimi ; 10 om. esmb̃ ; i uberi, zatvorena ; 11 bisi, stražam', tisuće srebr'niki ; 12 vinogradb̃ bo moi, [] Vt̃s om., plodi ; 13 [vrstêh'] Vt̃s gr. v' vrateh̃b, in hortis; poslušajut̃b te ; 14 [] Vt̃s gr. bis že, fuge

[Glasъ dečeri erusolimskihъ]

- 5 *Kaé est' sié êže vziđe po pustini .
raskoši plovuči .
naslonši se na vzljub'lenago svoego .*

[Glasъ Solomuna]

*Pod st(a)b'lomъ êblčnimъ vzbudih te . [fol. 168^d]
ondê ljubodêna es[t'] mati tvoé .
ondê vrêjena estъ roditelnica tvoé .*

[Glasъ dečeri erusolimskihъ]

- 6 *Položi[me] ê(ko) pečatъ na mišcê tvoei .
ê(ko) krêpka estъ ljubi .
l(ê)ki semrtъ žestoka
lêki ada obručenie .*

*S[vê]t(i)ln(i)ci ee s[vê]t(i)ln(i)ci ogan'ni .
toli plam(e)ni .*

- 7 *Vodi m'nogie ne mogoše ugas(â)ti ljubve .
ni rêki zavalet' e .*

*Aiče dast' č(lovê)kъ vsa im(ê)niê své
domu svoego za vzljublenie .
lêki neizg(lago)litel'nuju .*

[Glasъ dečeri erusolimskihъ]

- 8 *Sestra n(a)ša mlada saski ne imatъ .
čto sei sestri [n](a)šei stvorimъ .
v d(a)nъ egda vzg(lago)let' se k' nei .*

- 9 *Aiče mirъ estъ .
zijimъ na nei bran'nici srebr'ni .*

*Aiče li d'vorъ est' .
pokriimo ga daskami kedrskimi .*

[Glasъ Sanamnice]

- 10 *Azъ stēna esmъ i saski moi l(ê)ki turanъ
iz neg(o)že stvorena esmъ pred' nimъ .
lêki mirъ otvr'zae .*

[Glasъ de čeri erusolimskihъ]

- 11 *Vinogradъ moi bis(t') mirotvorcu moemu .
eže imatъ ljudi predadet' i stražemъ .
mužb prinesetъ za plodъ ego tisuća srebrn(i)kъ .*
- 12 *Vinogradъ moi pred mnoju estъ .
[tisući] tvoi mirotvorni . i . b̄. [= 2] stê
onêhъ iže hranetъ plodъ ego .*

[Glasъ Solómuna]

- 13 *Ėže obitaesi v' vr[ъ]tehъ
priêteln(i)ce . poslušaju te
s'tvori me slišati gl(a)sъ tvoi .*

[Glasъ Sanamnice]

- 14 *[Bêži] vzljubljeni moi .
podobi se srn'ê i laniću elenju
na gorah' aromatskihъ .*

RÉSUMÉ

Quand professeur Skok publiait (en 1928, au No 8 des «Contributions» de Popović) la paraphrase de Feretić du Cantique des Cantiques en vers, il ne supçonnait même pas que le modeste curé de Vrbnik tirait non seulement son inspiration, mais aussi la forme poétique dont il se servait de vieux bréviaires glagolitiques. De ces bréviaires, celui de Vrbnik IV. rédigé vers le milieu du XIVe siècle, qui se trouve toujours à Vrbnik, il avait ou pouvait avoir p. ex. souvent sous la main. Non seulement dans ces bréviaires, mais aussi dans tous les bréviaires croates glagolitiques manuscrits, écrits avant la fin du XVe siècle et contenant le texte du Cantique des Cantiques, on trouve inséré devant I₄ (d'après Sabatier) la dénomination *Glas Sanamnice* (vox Sunamitis), et devant I₆ ou bien seulement *Glas* (par exemple dans le bréviaire «de Moscou») ou bien *Glas Hrista* (dans tous à l'exception du bréviaire Vatic. ilir. 6, où, à cette place, se trouve la dénomination M(i)l(o)st H(rist)a. Ces dénominations

tions se lient étroitement à la conception d'Origène sur les relations entre l'Eglise et Christ («*unio mystica*»); conception dont s'étaient servis les cercles ecclésiastiques du Moyen âge pour expliquer le Cantique et pour le justifier ou, à mieux dire pour justifier son inscription dans l'Ancien Testament).

L'auteur n'étudie pas les rapports de filiation et le rapport avec la Vulgate, sur laquelle se basent en règle générale les textes croates, ou avec la LXXe ou bien avec la Latina Vetus. Ces rapports sont en soi très intéressants, et ils seront, avec les problèmes qu'ils posent, présentés amplement dans la préface à l'édition critique de tous ces textes (dans le cadre des autres éditions de l'Ancien Testament rédigé en croate et en serbe). A part quelques indications initiales et quelques remarques sur la question d'ordre général, l'auteur a essayé d'esquisser à larges traits dans cet article le portrait littéraire de cette oeuvre et de répondre aux questions suivantes:

a) les prêtres glagolites ont ils senti (au XIVe et XVe siècles), et si oui, comment ont ils senti le rythme du Chant de Salomon;

b) s'ils l'ont senti, comment et de quelle manière pratique s'est reflété ce rythme sur la ponctuation dans leurs textes;

c) est — ce que cette lecture et division rythmiques se reflétaient — sous l'influence du temps écoulé, de la transcription — sur la syntaxe et la sémantique en liant les éléments séparés dans le texte original latin, et en séparant ceux qui originairement étaient liés;

d) comment les prêtres glagolites ont rendu l'articulation du Chant de Salomon, et comment ce Chant a-t-il été récité à l'époque.

L'auteur ne discute pas les origines de ce rythme, il ne demande pas s'il est original, ou, au contraire, repris; s'il s'est imposé de soi-même au lecteur, ou s'il est un emprunt, lié aux récitations en chœur.

Sur la base du Code Vat. Illir. 6 et du Bréviaire de Vrbnik IV l'auteur a essayé d'établir le rythme d'ensemble et les éléments du rythme pour le Chant en tant qu'unité (à l'exception de 2 de chants qu'on ne pouvait, jusqu'à présent, trouver dans le texte des bréviaires glagolitiques). Le schème rythmique était très fort et avait provoqué des changements marqués dans la signification, dans les rapports syntaxiques et même dans la structure du Chant. Il n'y a pas de strophes, et le nombre de syllabes du vers est le plus souvent impair (7, 9 ou 5, 11) avec un oxyton à la fin d'une partie. Les décasyllabes et les dodécasyllabes (lus, bien entendu, avec accentuations čakavienne ou čakavisée) sont plus rares — on les trouve plus souvent aux passages où le Chant s'imposait par soi-même en sa qualité de chant et quand cela provoquait spontanément une adaptation aux schèmes, qui étaient proches et innés au peuple croate. Au point de vue de la philologie particulièrement intéressants sont les passages dans lesquels se sont produits, évidemment sous l'influence du rythme et de la lecture (de la récitation) de changements marqués du sens.

Selon sa facture, le Cantique des Cantiques était pour les glagolites croates un oratoire en dialogue (entre Sunamite et Salomon, la place de se dernier, d'après la conception du Moyen âge, devant être occupée, il est vrai, par le Christ ou par son amour (Grace) en tant que personification ou objectivisation du Christ, et du chœur des filles de Jérusalem ou de Sion. En publiant, à la fin de son article, in extenso le texte d'après le Cod. Vat. Illir. 6 (de l'année 1379), l'auteur a essayé de présenter (à l'intérieur de parenthèses) aussi l'articulation d'un tel oratoire; articulation différente par sa forme de l'essai de dramatisation fait assez récemment par G. Poujet et J. Guittou (Paris, 1934).